

Het archief der Nederlands-Portugees-Israelitische gemeente in Suriname tot omstreeks 1864

R. Bijlsma, 1920

Dit is de index op de Gemeentearchieven die zich bevinden in het Algemeen Rijks Archief te den Haag. De index werd in 1920 samengesteld en ingeleid door R. Bijlsma, en nadien gesupplementeerd.

Ook in Suriname zijn nog archieven aanwezig, uit de periode 1800 - heden. Deze worden beheerd door mevr. Van Alen - Koenraadt.

Inleiding

De stichting van de Portugees-Joodse gemeente in Suriname heeft, blijkens de gegevens in het kerkelijk archief, waarschijnlijk in het jaar 5422 (1661/ 62) plaatsgehad. Toen de gemeente enkele jaren oud was, verkreeg de hebreeuwse natie in Suriname van het Engelse koloniale gouvernement onder dagtekening van 17 Augustus 1665 belangrijke privileges, die o.a. ook inhielden vergunning tot vrije oefening van godsdienst en tot het bouwen van "places of worship and schools" op "ten acres of land at Thorarica".

Met Thorarica is blijkbaar de divisie van die naam bedoeld, zoals de in 1671 gedrukte kaart (*ARA, verz. Kaarten no. 1666*) van de rivieren Suriname en Commewijne uitwijst, volgens welke de Joodse synagoge reeds destijds gelegen was bij de Suriname-rivier ten noorden van de Caxapoera-kreek, due ongeveer ter plaatse van de later zo genaamde Joode-Savanne.

De kerkelijke gemeente, de Kahal Kados (Heilige Gemeente) zoals zij werd aangeduid, droeg de naam van "Beracha Ve Salom" (Zegen en Vrede). Deze naam treffen wij o.a. aan in het fragment van een Askamoth-boek over de jaren 5442-5443 (*inv. no. 97*), waaruit wij eveneens vernemen, dat de K.K.B.V.S. beschouwd werd ale een "filiação" van de Amsterdamse gemeente en van deze de gewoonten en gebruiken volgde. Het bestuur van de gemeente was opgedragen aan het college van de Senhores do Mahamad. Tot 1785 bestond dit college uit 4 parnassijns of Regenten en de Gabay (penningmeester). De oud-leden van de Mahamad droegen de titel van adjunto: zij vormden met het college van de Mahamad de generale vergadering of Junta, aan welke voor bepaalde aangelegenheden het bestuur toekwam.

Bijzonderheden over de bevoegdheid , samenstelling enz. van het kerkbestuur zijn te vinden in de Reglementen of Askamoth. De oudste in het archief aangetroffen Askamoth zijn die van 1740, welke geboekt staan in het Recueil der privilegien (*inv.no 94*), daarna komen de Reglementen van 1748 en 1754.

Behalve als kerkelijk bestuurscollege fungeerde de Mahamad tevens als rechtbank voor kleine civiele zaken. Bij het Engelse privilege van 1665 was aan de Hebreeuwse natie voor kwesties tot een bedrag van 10.000 pond suiker een eigen rechtspraak toegestaan, uit te oefenen door "Gedeputeerden van de Natie" (Bij resolutie van het Hof van Politie d.d. 30 November 1741 werd deze limiet gelijkgesteld aan 500 gulden. Hartsinck, Beschrijving van Guyana, II, 876 en Nassy , Histor-Proeve, I, 102 spreken van een limiet van 600 gulden). Als Gedeputeerden van de Natie trad het College van de Mahamad op. De Askamoth van 1748 Tractaat 39, art. 37 schreven voor, dat de Senhores do Mahamad "como deputados" moesten vergaderen om recht te spreken in civiele zaken. In de Askamoth van 1754 is het artikel enigzins gewijzigd ; het luidt thans, dat de Mahamad zal vergaderen "com os deputados" en dat minstens 5 rechters voor het wijzen van een vonnis aanwezig moeten zijn (Tractaat 39 art. 38).

Uit andere bepalingen blijkt dat de oud-leden of adjunctos waren aangewezen om met de leden van de Mahamad het nodige aantal "Gedeputeerden der Natie" voltallig te maken.

De stichting van een gebedhuis te Paramaribo door enkele Hoogduitse Joden aldaar, waartoe zij in 1716 een erf aan de Keizerstraat kregen, en het in 1724 door Mahamad en adjunctos genomen besluit tot separatie van de Hoogduitse natie gaven aanleiding tot geschillen, waarover de Gouverneur bij schrijven van 9 Maart 1729 de uitspraak van Directeuren van de Societeit inriep; de kwestie werd beeindigd door de resolutie van Directeuren van 6 Januari 1734 en het contract van 5 Januari 1735 bij hetwelk het gebedhuis Neve Salom (Huis des Vredes) te Paramaribo aan de nieuw opgerichte Hoogduitse gemeente overging.

De Portugese Israëlieten gingen daarna een nieuw gebedhuis te Paramaribo bouwen, dat de naam kreeg van Sedek Ve Salom (Rechtvaardigheid en Vrede). Nadrukkelijk blijven de Askamoth vermelden dat er voor de Portugees-Joodse gemeente slechts één synagoge, die op de savanne, zou bestaan, terwijl het gebouw te Paramaribo niet meer zou wezen dan een "Caza de Oraçao".

Door de Junta werden in 1787 nieuwe Askamoth vastgesteld die, hoewel zij geen bekrachtiging kregen in het moederland, voortaan toch als reglement voor de gemeente zouden gelden.

De reglementering, in 1814 bij Organiek Besluit voor het Israelitisch Kerkgenootschap in het Koninkrijk der Nederlanden vastgesteld, werd bij Kon. Besluit van 2 April 1825 no. 149 toepasselijk verklaard voor de kerkorganisatie van de Israelitische gemeenten in Nederlands West-Indie.

Dit K.B. verklaarde tevens alle privileges aan de Israëlieten binnen de Westindische volksplantingen verleend, voor afgeschaft. Na de bekendmaking er van in de Kolonie Suriname bij Gouverneurs-publicatie van 20 Juni 1825 (G.B. 3) nam de rechtspraak van de Mahamad in kleine civiele zaken een einde. Door de beeindiging van de rechtspraak verviel voor de Mahamad, die al sinds lang gewoon was te Paramaribo te vergaderen, het voornaamste motief om voortaan nog op de Savanne bijeen te komen. In verband met het

Kon. Besluit van 1825 en naar aanleiding van het Organiek Besluit van 1814 werd voor de Portugees Israelitische gemeente in Suriname de benaming vastgesteld van: Nederlands Portugees Israelitische Hoofdsynagoge.

Het Kon. Besluit van 1825 gelastte in art. 5 het ontwerpen van kerkreglementen door de kerkbesturen van de Israelitische gemeenten in West-Indie, ter opzending naar het moederland. Een concept-reglement voor de Ned. Port. Israelitische Hoofdsynagoge in Suriname, in het jaar 1829 naar Nederland gezonden, verkreeg eerst de ministerieele goedkeuring in 1843. Het kerkbestuur in Suriname achtte dit reglement toen verouderd en ontwierp een nieuw, dat 20 Maart 1845 door Parnassijns en Ouderlingen werd vastgesteld. Het daarop in het moederland gewijzigde reglement, goedgekeurd door de ministers van Koloniën en voor de Zaken van de Hervormden Eeredienst 20 Augustus / 7 September 1847, deed bezwaren rijzen bij het Kerkbestuur in Suriname, zodat ook van dit reglement de invoering achterwege bleef.

De zorg voor het archief van de gemeente, hetwelk bewaard werd in de synagoge B.V.S. op het komptoir van de Sedaka, was bij de Askamoth van 1740, art. 8 en 9, van 1748 en 1754 Tract. 40 art. 1 en 3 opgedragen aan de Gabay, die aan het einde van zijn dienstjaar de boeken en papieren onder inventaris aan zijn opvolger moest overgeven. Askamoth 1787 Tract. VI, par.2 legde aan de secretaris van het college van de Mahamad de verplichting op voor het archief zorg te dragen.

In de vergadering van 20 December 1772 kreeg de Mahamad de klacht te behandelen, dat het archief van de gemeente geheel in wanorde was; het kerkbestuur besloot aan D.B. Louzada, 2e voorzanger B.V.S. op te dragen de papieren te onderzoeken en te inventariseren. Eerat in het jaar 1788 kwam Louzada met deze arbeid gereed (zie notulen Mahamad 17 Juni en 23 September); zijn inventaris d.d. 27 Juli 1788 is door mij niet bij het archief aarigetroffen. In 1819 bleken de papieren wederom in desorder te verkeren; krachtens resolutie van de Mahamad van 7 September 1819 toog Louzada opnieuw aan het werk; het verslag van zijn bemoeiingen is te vinden onder nummer 126 van deze inventaris.

Naar uitwijzen van een inventaris, opgemaakt in het jaar 1831, werd het kerkelijk archief te dien tijde niet meer op de Savanne, maar te Paramaribo bewaard. In de synagoge B.V.S. waren slechts achtergebleven de

stukken betreffende de civiele rechtspraak. Bij een onderzoek ingesteld op de Savanne in September 1859, kwam aan het licht, dat de aldaar woonachtige voorbidder de papieren geheel had verwaarloosd. Op voorstel van het Koloniaal bestuur besloot de Grote Kerkeraad het archief van de vroeger bestaan hebbende rechtbank ter beschikking te stellen van het gouvernement. In de vergadering van het Kerkbestuur van 21 April 1861 werd mededeling gedaan van de Gouvernementsresolutie d.d. 19 April 1861 no. 7, bepalend dat de papieren geplaatst zouden worden in de Surinaamse Koloniale Bibliotheek, onder uitdrukkelijke voorwaarde, dat zij het eigendom van het Gouvernement zouden blijven. De in 1861 naar de Koloniale Bibliotheek overgebrachte stukken zijn in 1916 mede overgekomen naar het Algemeen Rijksarchief en in deze inventaris beschreven onder nummers 251-331.

Voor de verzorging en het behoud van het kerkelijk archief heeft zich in latere tijd veel moeite getroost de heer P.A. Hilfman, leraar bij de Ned. Port. Israel. Gemeente in Suriname. In Publication 16 (1907) van de American Jewish Historical Society gaf deze een lijst van door hem geïntariseerde archiefstukken, die hoofdzakelijk de registers en de 19de-eeuwse losse stukken omvat. Aan zijn toedoen is het te danken, dat het archief (tot omstreeks 1864) naar het Algemeen Rijksarchief werd overgebracht. (VROA 1917, dl. 1, p.373-374 ; VROA 1918, dl.1, p.121-124 ; VROA 1921, dl.1, p.72-73.)

Bij de inventarisering ervan bleek mij, dat de door Louzada indertijd aangebrachte ordening zo goed als geheel te niet was gedaan : de papierrepen met nummers en opschriften, waarin de losse stukken waren verpakt, hadden geen weerstand geboden aan de invloeden van klimaat en vocht en de door hem bijeengevoegde papieren waren her en der verspreid geraakt. Dit maakte het noodzakelijk de losse stukken geheel opnieuw te ordenen, hetgeen dan echter ook volgens eigen systematisering kon geschieden. Vooral van deze papieren is een groot gedeelte door vocht ernstig geschonden, zodat zij nauwelijks geraadpleegd kunnen worden.

De schrijftaal, door het Kerkbestuur gebruikt, was het Portugees; eerst in het jaar 1837 werd het Nederlands voor de notulering gangbaar. Wenselijk schijnt het mij tenslotte er op te wijzen dat bij mijn inventarisatie niet werden aangetroffen de notulenboeken van de Mahamad v óór 1769, welke nog op Hilfman's lijst vermeld staan.

Deze inventaris verscheen eerder in VROA 1919, bijlage VIII.

Hoofdindeling van het archief:

A. archieven der Mahamad en Junta

Dit is het omvangrijkste archief. ; via dit archief is het dagelijks reilen en zeilen der gemeente redelijk te volgen. Het is onderverdeeld in:

A1. Kerkbestuur

Notulen bestuursvergaderingen, recueil van privileges, askamoth, inventaris van de synagoge, etc, etc.

A2. Rechtspraak in kleine civiele zaken

B. archieven der Gabay (penningmeester) ; Tresorier ; Recebedor-geral

Voornamelijk financieele stukken, maar via de ontvangen belasting is een beeld van de gemeente te vormen ; voorts eigendomsbewijzen van percelen.

C. archieven der 1e Voorzanger (Hazan) van de gemeente B.V.S.

De Hazan hield de registers bij van huwelijken, geboorte en overlijden, en de grafregisters.

D. archieven der Parnas van het gebedhuis S.V.S. te Paramaribo

Financieele stukken betreffende ontvangsten

E. archieven der Parnassijns en Tresorier van het Hets-Haim op de Savanne

Hets-Haim was een leerschool op de Savanne. De archieven omvatten o.a. de reglementen, en lijsten van inwonenden

F. Gedeponeerde stukken

Betreft voornamelijk archieven van diverse sociale verenigingen. Onder "overige stukken" bevindt zich echter ook een fragment van een oud koopmanjournaal uit 1686.

G. Supplement

Waarschijnlijk zijn dit aanvullingen van later datum, niet behorend tot de originele inventarisatie van Bijlsma. Het is een mengeling van allerlei, voornamelijk over de periode 1860 - 1900.